

# Bocian

Ak niekomu na dom, komín, humno, stoh alebo osamelý strom v záhrade sadol bocian, každému bolo jasné, že tam o pár mesiacov zaznie detský plač. Mnohí dokonca lákali tento **symbol plodnosti** na svoj grunt, kládli na strechy a stĺpy kolesá a iné podpory vhodné pre bocianie hniezda. Vláňajšie nikdy nezahodili, lebo chceli mať deti, teda syna aj dcéru. Usilovali sa o to najmä v tých rodinách, kde napriek snahám žena nezhrubla, drobzig nezaplakal a hrozilo, že rod vymrie po meči i po praslici.



Ilustračné foto: Rudolf Jureček

Bociany si vyberali miesto svojho domova a rozhládne veľmi pozorne, dokonca strategicky. Dospelé skúsené sa spravidla do troch až piatich rokov vracali do pôvodného hniezda. Niektoré aj o rôčik – dva dlhšie. Mladšie a tie, ktoré si starý príbytok nenašli, málokedy vybrali pre takúto, dvadsať dní budovanú ekologickú novostavbu, miesto na pozemku postarších manželov, u ktorých sa už nepredpokladalo splodenie ani Janka Hraška. Ženy si šuškali, že tam už vyhasol oheň v peci (lone), stratila sa sila – **životodarná energia**, čo bocianie páriky, tiež túžiace po potomstve, vraj zďaleka začítia. Skutočne to tak vyzeralo, že tieto lokality navštevovali nositelia bábätiek zriedkavejšie, no možno si ich tam už nikto nevnímal. Inde však prinášali deťúrence neúrekom. Nielen nedávno začepčené nevestičky, ale aj niektoré mamičky, po zabudnutí na plodné a neplodné dni počas dlhých nocí okolo Všetkých svätých, Martina, či Ondreja, po koniec Fašiangov, vyzerali už od Jozefa prílet bocianov. Tie, ktoré ich videli do odletu v auguste až septembri, väčšinou nosili pod srdcom svätôjanske alebo dožinkové plody lásky a pripravovali sa na prvé, či ďalšie, materstvo. Zamávali im len na pozdrav, akoby im naznačovali: „Tento rok sem nesadajte.“ No tam, kde sa neujalo, mladuchy i „čakanky“ mávali rukami k sebe ostošesť. Nekričali, niežby sa to nepatriilo, ale sa báli, aby **zvestovateľov nového života** neodplašili. Chlapi iba poškulovali na vtákov s čiernymi letkami, červeným zobákom a vysokými nohami s tichou túžbou v očiach a vierou, že krúžiaci samček si vyberie nimi nastrčené bidlo za domov svojej družky. S obavami sa obracali rodičia k nebu, kde malí dievku ešte len na vydaj, aby nebodaj niektorý ani nízko nepreletel nad ich komínom, kým nebude „ruka v rukáve a baba pod čepcom“. V takých rodinách kolesá z vozov radšej schovávali do šopy, za humnú alebo pod cieňu, aj staré stromy v sadoch a záhradách ešte skôr vypilovali, či vyrúbali. Lepšie hneď na jeseň, než neskoro pred príchodom jari. Prihodilo sa totiž, že **prvý bocian sa objavil už koncom februára** a mohlo byť zle-nedobre. Nedajbože, aby prespanke priniesol pankharta. Taká hanba, všetci budú na ňu prstom ukazovať. A naháňať nezodpovedného otca pred oltár nikdy v rodine šťastiu nepridalo. Inde si šikovnejšie nevesty túžiace po bábätku dokonca vyšli po večeroch bocianika s batôžkom v zobáku na plátno, panamu alebo vankúšik, ktorý vyťahovali a podkladali iba v prírodnú chvíľu.

Na schopnosť prinášať novorodencov bocianmi verili všetky deťúrence, s veľavravnými pohľadmi mládež a s potuteľným úsmevom aj stárež. Všetci si začali oči pred slnkom, pozerajúc sa na ich ladné krúživé plachtenie nad lúkami, záhradami a domami, akoby sa chceli presvedčiť, či nesú v plachtičke rodniny prírastok. Ešte aj niektorí Rómovia s prirodzeným každoročným zvyšovaním natálnej demografickej krivky, ešte bez dnešného prapodivne vy kalkulovaného rodičovstva, verili v túto schopnosť migrujúcich veľkých vtákov. Zlomyselníci tvrdili, že stačilo, aby len na diaľku začuli ich klepotanie zobákmi a hneď sa ponáhľali domov pomáhať ich zlatičkam - Arankám „kašu variť“.

Bocianí klepot sa v apríli – máji ozýval už všade a často. Aj zábudlivcom a lenivcom pripomínal: „Už je čas **namiesiť cesto**“; inak „**Zasadť semeno, aby zem urodila a žena porodila**.“ Páriky na hniezdach nedbali ani na pranostiky: „**Ak v marci gója klepotá, dočkáme sa horúceho leta**.“, alebo „**Ak sa bociany tárajú, bude špatný čas**“. Mali svoje rodičovské starosti o vlastné potomstvo – nakrímiť tri, štyri a miestami i päť hladných krčkov. Odlietali za potravou, ktorej jedna šesťčlenná bociania rodinka skonzumovala denne až štyri kilá. Raz odletel samček, po jeho návrate samička. Striedali sa. Podvečer si spolu sadli do hniezda, aby prečkali noc a nazbierali sily na raňajšiu šichtu. Cez deň ich väčšinou vidali s plnou vážnosťou obozretné kráčať z nohy na nohu na lúkach, potulovať sa okolo mláčok, priekop, preliačin, močiarov, potokov a vodných nádrží, ale aj za pluhmi na oráčinách. Pri premožnení myši dokázal jediniec ulovíť za hodinu vyše štyridsať hlavcov, najmä hrabošov. Aj preto ich mali ľudia radi (tak ako lastovičky, ďatle, sýkorky...) a uctievali ako neplatených pomocníkov. Bociany však do hniezd nosili prevažne žaby, mloky, červíky, mäkkýše, chrústy a iný hmyz, ale aj krtkov, jašterice a menších hadov. Osobitne si pochutnávali na kobylkách a konikoch, čím si pripomínali hody na sarančiach vo svojej druhej vlasti, tradované snád už počas biblickej ôsmej egyptskej rany – pohromy. Po tridsaťtridňovej inkubačnej dobe sa museli venovať výchove svojich mláďat, aby tie po dvoch mesiacoch mohli začať vylieťvať z hniezda a stavať sa na vlastné nohy. Postupne sa spolu s nimi pripravovali na dlhú púť do teplých krajín. Kým

západofažné bociany odlietali cez Gibraltár do Maroka, ich východofažní súkmeňovci cez Balkán, Malú Áziu, Palestínu do Egypta a viaceré pozdĺž Nilu do Kene, Tanzánie až Juhoafrickej republiky. Nevedno prečo sa časť z tejto trasy vždy odčlenila od hlavného frontu a nasmerovala si to do Mezopotámie – Sumeru (Iraku) k Perzskému zálivu a ďalšia skupina pozdĺž severného brehu Červeného mora do južnej Arábie k Medíne, Mekke, až do starobylého Jemenu.

Odtedy dánsky profesor Hans Christian Mortensen (1856 – 1921) zaviedol v roku 1899 krúžkovanie vtákov, ornitológovia zistili, že aj bociany zo Slovenska dokážu preletieť deväťtisíc kilometrov a vrátiť sa späť. Vyčerpané, skúsenejšie a svojim spôsobom určite šťastné. Na takúto dlhú cestu sa zrejme chystali aj na konci pamätného vlhkého leta neďaleko najnižšieho bodu rozvodnice na Slovensku (neceľých 235 m nad morom) medzi Dunajom a Tisou (detailnejšie medzi ich prítokmi Belinou a Gortvou, Suchou a a Rimavou, Iplom a Slanou) – Západom a Východom. V jedno popoludnie sem doleteli ako na snem desiatky a postupne dve – tri stovky dlhonožných exemplárov. Už nehľadali potravu, len sa nervózne prechádzali sem a tam. Niektoré obstávali, akoby čakali na nejaký pokyn zhora; asi od toho Najvyššieho na spustenie deja zakódovaného v ich génoch, v rámci ktorého vzlietnu a odletia možbyť za rovník, na druhú stranu zemské pologule. Postupne sa presúvali z rozvodia do doliny Gortvy, až k jej ústiu do Rimavy, kde ich čakali ďalší súkmeňovci, prilietajúci odniekiaľ zo severu. Podvečer tu na tomto zhromaždiisku vytvorili megakfdeľ, akúsi letku spásy života, vyčkávajúcu na povel, ktorým smerom sa vydať. Na rozdiel od ľudí, oni si vybrali stále tú najsprávnejšiu stranu a cestu – trvalo udržateľného života, aj keď sa niektoré nezužívajú a zostarnuté jedince nedožili návratu.

Kedy sa krídel vznesol na perute a vytvoril bocianí mrak, nevedno. Asi niekedy pred úsvitom s ranným vánkom nastal ten zázračný nezabudnuteľný okamžik – pohľad pre bohov, o ktorom hovorili po dedinách niektorí svedkovia a starci. Tí, ktorí sa vrátili po vojne z Dolnej zeme, spomínali so svetaznalým úsmevom na veľké zhromaždenia bocianov v tzv. Bocianej bráne v juho-východnom Maďarsku. Tvrdili, že kým tu, za Filákovom, sa ich sústredili stovky, tam tisíce, aby leteli po trase šírenia kresťanstva do Svätej zeme a stade až do kolísk civilizácií a človeka. Možno práve tieto božie stvorenia nám ukázali pred tisícročiami cestu z našej africkej pravlasti, a tak sa stali už podvedome sprievodcom do nových domovov a akousi zárukou zachovania ľudského rodu.

Priletom bocianov každoročne víťame jar, keď ľudia určujú smery svojich ďalších konaní a prijímajú správne alebo chybné rozhodnutia s dôsledkami pre nasledujúce generácie. Na jar začínajú orať, siať a sadiť, ale aj viesť vojny. Nezabúdajme, že tieto posvätné vtáky sú nielen svedkami našej histórie, ale s nimi sa po stáročia rodil a rodí aj dnes nový život. Aspoň ten našim potomkom nepokazme. Nemusíme pritom stáť na vysokej nohe. Stačí, ak sa aj z najnižšieho bodu tej našej „rozvodnice“ vynasnažíme dovidieť stále ďalej a ďalej na všetky svetové strany.

(Úryvok z enviroviedky **BOCIAN – O orientácii a o rozvodniciach života**; uverejnená v knihe Jozefa Klindu **V tieni vyhynutých sopiek**, 2011)



Ilustračné foto: Rudolf Jureček

### Súťažný film Envirofilmu 2012

#### OSTROSTRELCI OSTROVIDOV (Česká republika)

režia: David Macháček, Radek Kudela, kamera: Jan Heller, David Macháček

V českých lesoch namiesto zákonov platí právo nabitej pušky.

Rys ostrovid je vzácna šelma chránená zákonom. Ani to však poľovníkom nebráni v tom, aby po ňom s chuťou strieľali. Že je to trúfalé obvinenie mužov v kamizolách a s guľovnicou na ramene?

V prieskume Akadémie vied ČR sa niektorí poľovníci sami k strieľaniu rysov priznali.

A ďalší sa netaja presvedčením, že rys nemá čo v prírode hľadať. Vraj poľovníkom požiara srnky...

Režiséri filmu David Macháček a Radek Kudela sú redaktormi programu Českej televízie Reportéri. Za svoje reportáže získali už viaceré ocenenia.



#### • Monitorovanie bocianov

Pravidelné sčítanie a monitorovanie bocianov bielych sa realizuje na Slovensku od roku 1977. Cieľom tejto internetovej stránky je zapájať verejnosť do monitoringu bocianov. Ku hniezdam môžete pridať svoje vlastné pozorovania o prilete, počte mláďat, s aktuálnou poznámkou prípadne s fotografiou. Viac na <http://www.bociany.sk>

#### • Pozorovanie bocianov na hniezdach

Jar je spojená aj s priletom migrujúceho vtáctva. Prostredníctvom online kamier je možné pozorovať dianie na hniezdach bocianov na niekoľkých miestach Slovenska.

Online kamera na hniezde bocianov v Zlatých Moravciach bola umiestnená už v roku 2008, ako prvá na Slovensku – <http://www.hniezda.sk>  
Ďalšia kamera je umiestnená v Liptovskom Mikuláši: <http://www.spravatanap.sk/ziva-kamera>